

מישרים
להגנות בחינוך

11.2

מיומנויות
רגשיות חברתיות
בקרב תלמידים
כמפתח לקידום
מוביליות חברתית

שם בלב

דגשים מתוך ההרצאה:

בין תיקון הלב לתיקון עולם - נתינה כמחזקת חוסן והנעה לצמיחה דוֹתן לוי, ראש מכון החינוך דרך כפר

הלמידה כתירוץ למפגש אנושי מצמיח

דוֹתן מציע להכיר בכך שהלמידה הינה ערוץ פעולה מרכזי בבית הספר, אבל לא כמטרה בלעדית. מאז הקורונה התחדד שתפקיד בית הספר הוא בעיקר חברתי-ערכי: ליצור שייכות ומפגש אנושי משמעותי. בחינות ומדדים חשובים בעיניו לא בגלל ה"מספר", אלא משום שהם מארגנים תהליך, מייצרים משימה, ומזמינים התפתחות ויציאה מאזור הנוחות. הוא מבקש להזהיר משני קצוות: לא לוותר על למידה בשם "התמקדות ברגש בלבד", וגם לא לצמצם את החינוך לציונים בלבד. המטרה היא שהלמידה תהיה סיבה למפגש שבו תלמידים וצוות גדלים. חשוב ליצור איזון ולא לרוץ מקצה לקצה. לצד הקניית ידע ותוכן שהן בעלות ערך חינוכי קטן, הקניית מיומנויות הן מרכיב קריטי, בעיקר מיומנויות רגשיות וחברתיות.

חינוך ערכי כחובה של החברה

ישנן שתי תכליות-על לבוגר/ת מערכת חינוך: חוסן רגשי וחינוך ערכי. במציאות הישראלית קיימת לעיתים שחיקה או ערעור של חוסן ערכי, ולכן התפקיד של הנהגה חינוכית הוא להחזיק מורכבות, לכוון לתמונה רחבה, ולא להישאב רק למדדים של הצלחה בלמידה האקדמית.

דוֹתן מציע לשאול שאלה ערכית פשוטה אבל קשה: האם אנחנו מסוגלים לכאוב את כאב הזולת גם כשזה "לא שלנו"? כשאני מסתכל על המציאות בישראל - אלימות, פשיעה, פצועים ושכול - אני רואה שחינוך ערכי מתחיל בהתרחבות האחריות והאמפתיה מעבר לקהילה הקרובה. מבחינתי זה מבחן מוסרי של מערכת חינוך: האם אנחנו מחנכים לבגרות אזרחית, לראיית האחר, ולקיחת אחריות על מרחב משותף.

שפה מייצרת הכלה

דוֹתן מתעבב על כוחן של מילים ועל הדרך שבה שפה יכולה להכליל או להדיר. במציאות של יתמות ושכול, למשל, ניסוח סטנדרטי כמו "אסיפת הורים" יכול להכאיב, להפעיל טריגר, או פשוט להעמיד ילד/ה במקום של שונות לא רצויה. לא צריך ללכת על קצות האצבעות כל הזמן, אלא להיות מודעים לכך שהשפה שלנו נושאת אחריות. אפשר לבחור ניסוחים שמרחיבים ולא מצמצמים כמו "יום קשר משפחתי" כשאנחנו עושים את זה, אנחנו מגינים על תחושת השייכות ומחזקים את החוסן של ילדים ומשפחות בתוך המרחב הבית-ספרי.

"דרוש כפר שלם לגדל ילד"

במילה "כפר" דוֹתן מתכוון לכך שכל מי שנמצא במרחב החינוכי - מורות ומורים, מזכירה, אב-בית, צוות ניקיון וכל בעל תפקיד - הוא משאב חינוכי. זו לא סיסמה אלא שאלה ניהולית: איך ממקסמים את המשאב האנושי כדי להצמיח ילדים עם חוסן וערכים. האחריות החינוכית מתרחבת, וגם היכולת לייצר משמעות גדלה דווקא במפגשים היומיומיים, לא רק בשיעור הפורמלי.

תיקון הלב: בניית חוסן דרך חוזקות ואתגרים

כשדוֹתן מדבר על תיקון הלב, הוא מתכוון לזיהוי וטיפוח המפגש בין התשוקות והחוזקות של התלמידים - הצעד הראשון הוא לזהות חוזקות אמיתיות: במה הילד/ה טוב/ה, ומה עושה לו/לה טוב, ולתרגל בצוות הסתכלות ב"עין טובה". אבל במקביל נדרשת אותנטיות והצבת דרישות: נדרשת עבודה, מסגרת, סמכות, התמדה. אני מאמין שצוות שמסוגל לדבר אמת מקצועית

בלי תיוג מעליב ובלו פחד, הוא תנאי לעשייה חינוכית איכותית. אחרי שמזהים חוזקות, צריך לייצר לתלמיד הזדמנויות מוחשיות להצלחה באותם מקומות שבהם הוא יכול להצליח. אחר כך חשוב לתווך את ההצלחה במילים: לשיים אותה, להסביר מה קרה, ולהפוך אותה לחלק מהזהות של התלמיד. הוא משתמש במשל "הברוזון המכוער": שינוי עמוק קורה כשהאדם מעז להסתכל בבבואה שלו ולהכיר בכך שהוא "ברבור". התפקיד שלנו הוא לייצר סביבה שרואה את הטוב, וגם לייצר מעקב שמוודא שהתלמיד ממש בפועל את החוזקות שלו ושזה לא נשאר רק סיפור יפה.

משמעת כקול וכהזדמנות

דוּתן מציג יחס מפוכח לאירועי משמעת: עדיף שהם לא יקרו, כי הם שורפים אנרגיה ומערערים איזון. אבל אם כבר קרה אירוע משמעותי, אפשר גם להפוך את האירוע לתהליך צמיחה. חשוב לשאול: איך אנחנו מתייחסים לאירוע באופן חינוכי, איך משיבים איזון, ואיך הופכים אירוע קשה למנוף ללמידה על אחריות, גבולות ותיקון.

תיקון עולם: יציאה מהעצמי אל הזולת שמחזירה אור פנימה

דוּתן מתאר את הרעיון של תיקון עולם כרגע שבו "אני יוצא מעצמי אל הזולת" והוא מדגיש שהיציאה הזו לא נשארת רק אצל הזולת, כי מייד האור חוזר אל הנותן. הוא מוסיף שכאשר פונים אל אדם מתוך המקום של "מתקן את העולם", הערך העצמי שלו חוזר אליו ומתעורר אצלו הרצון לעשות שינוי.

בתוך זה הוא מזהיר לא להתבלבל בין חמלה לבין רחמים: אדם לא רוצה להיות נזקק, ואם אדם/חברה מתמסרים לרחמים זה פוגע בזהות ובחוסן שלהם. לכן, כשדוּתן מדבר על מתן עזרה, הוא מדגיש לא לשמוט את האחריות ממי שעוזרים לו, ולנסות תמיד וכמה שיותר להכניס אותו למעגל העשייה, לתת לו אחריות, לתת לו לתת.

דוגמה מתקופת הקורונה – דוּתן מספר על מנהלת שרצתה להעביר חבילות מזון למשפחות מבית הספר שנקלעו לקושי כלכלי, והוא הציע לה לחשוב איך להפוך את הסיוע לתהליך חינוכי שיוציא את התלמידים ממצב של "מקבלים" לתנועה של "נותנים". למשל: בתוך חבילת המזון אפשר לשים "שקית להעביר הלאה", ולעבד עם המחנכת את חוויית הנתינה, גם אם היא קטנה, אפילו בתוך המשפחה, כדי לסמן מסוגלות והשפעה.

שילוב בין תיקון הלב לתיקון עולם בתוך בית הספר

דוּתן מציג את תיקון הלב ותיקון העולם כתהליכים מקבילים שמזינים זה את זה: תיקון הלב לא נגמר, ולכן צריך לנוע בין בניית חוסן פנימי לבין יציאה לעשייה כלפי הזולת שמחזירה ערך ומסוגלות. הוא מדגיש שהנתינה יכולה לחזק חוסן, ושהאתגר ההנהגתי הוא להחזיק מורכבות ולא ליפול לוויכוח פשטני של "ערכים מול הישגים", אלא למצוא את האיזון ביניהם בתוך העבודה החינוכית.